

Een visie op de toekomstige landbouw in Nederland

Jan Willem Erisman

Markdal
duurzaam & vitaal

ALV Markdal, Galder, 24 september 2018

- Introductie Louis Bolk Instituut
- Achtergronden huidige landbouw
- De visie van de minister
- Van controle naar adaptieve landbouw
- Twee sporen:
  - technologisch en efficiëntie verhogen
  - Natuurinclusieve landbouw
- Praktijkvoorbeelden en de Biodiversiteitsmonitor
- Markdal?

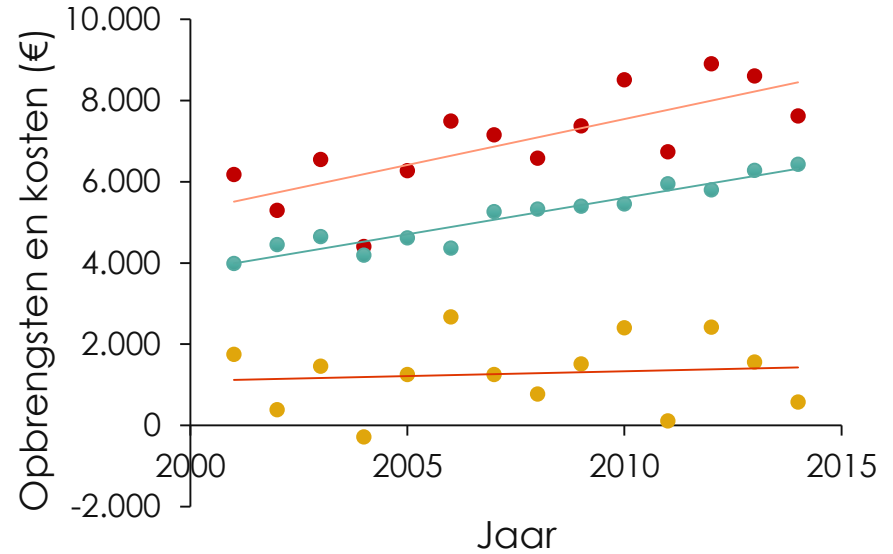
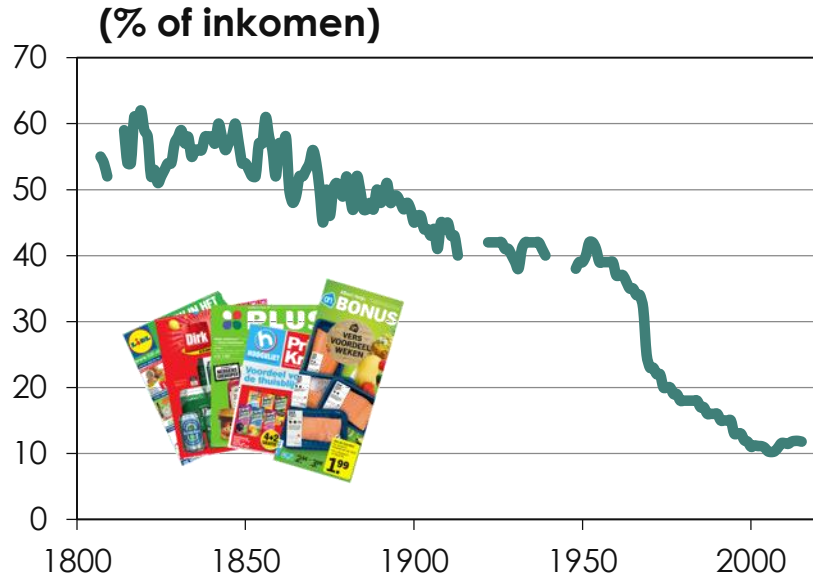

Wat heeft landbouwbeleid gebracht

- Voedselzekerheid ! (in 't westen)
- Een belangrijke agrarische sector;
Groot economisch belang
- Grootschaligheid, industriële
productie, efficiëntie, specialistische
bedrijven
- Internationalisering, mondiaal werken,
mondiale markt

Consumenten besteding en inkomen boer

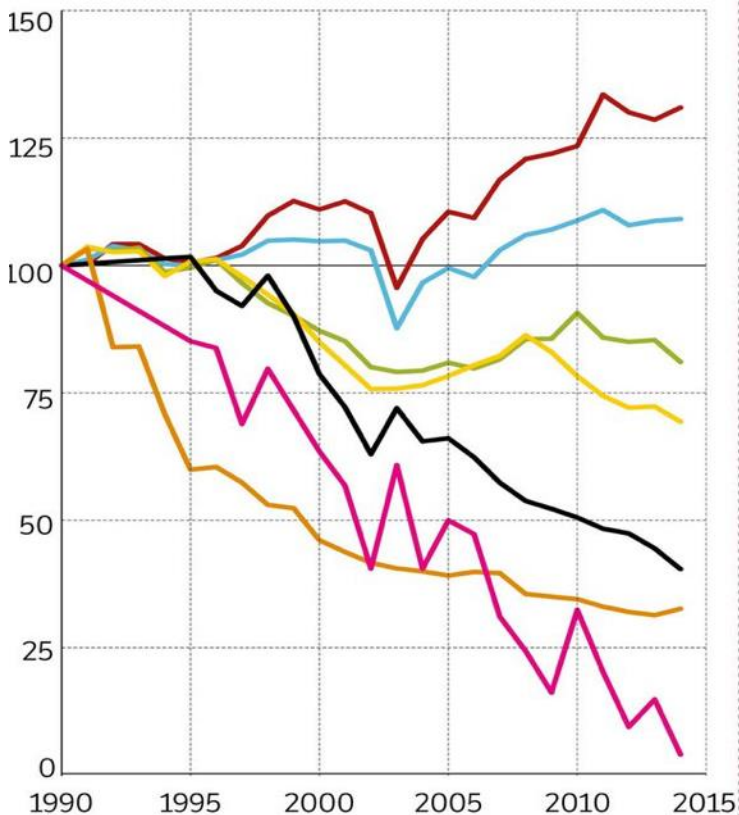

- Opbrengsten per ha
- Betaalde kosten en afschrijving, exclusief betaalde pacht/ha
- Gezinsinkomen uit bedrijf, incl. betaalde pacht/ha

Milieu schoner, wel meer fijnstof

Milieudruk door landbouw, index (1990 = 100)

Fijnstof PM10   Stikstofoxiden   Ammoniak
Fijnstof PM2,5   Stikstof bodem-overschot   Fosfor bodem-overschot
Broeikasgassen

Milieudruk landbouw neemt af en is nog te hoog

- Landbouw productie is economisch en ecologisch zeer efficiënt per eenheid product
- Maar vanwege de omvang, is de milieudruk hoog (per ha)

Nederland grootgebruiker pesticiden

Binnen de EU worden alleen in Malta meer kilogrammen pesticiden per hectare verkocht dan in Nederland. Dat blijkt uit cijfers van Eurostat, het statistisch bureau van de EU. Volgens cijfers van Eurostat werd in onderzoeksjaar 2013 bijna 6 kg aan pesticiden per hectare verkocht. [Lees meer](#)

- Verdichting (50% v/d bodems verdicht)
- Vermindering inputs (mest en middelen)
- Klimaatverandering (extreme neerslag, droogte)
- Afname OS, sporenelementen, biodiversiteit
- Relatie bodems & waterkwaliteit (KRW, DAW)
- Ziekten & plagen
- Stagnatie opbrengsten
- Druk vanuit de keten (focus op korte termijn)
- Hoge grond- en pachtprizen

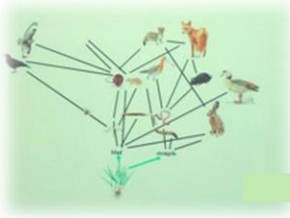

En de diversiteit in het landschap verdwijnt

Diverse systemen

Bio-uniforme en monoculturen

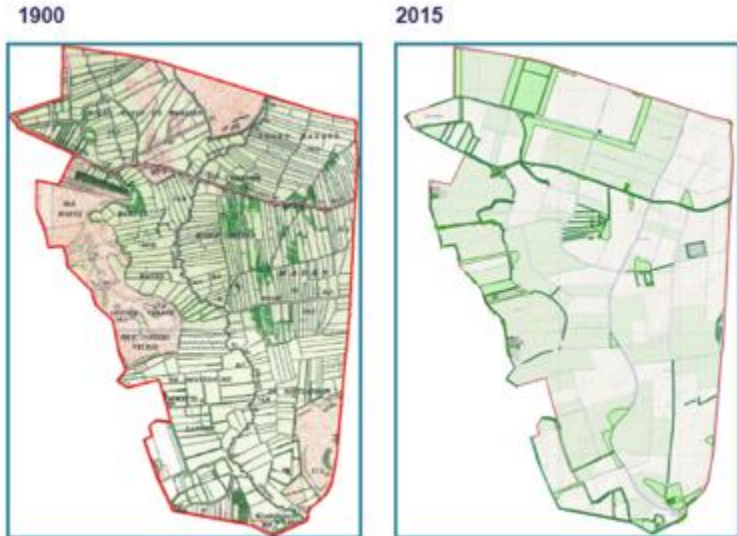
Biodiversiteit en natuurwaarden op laagste peil?

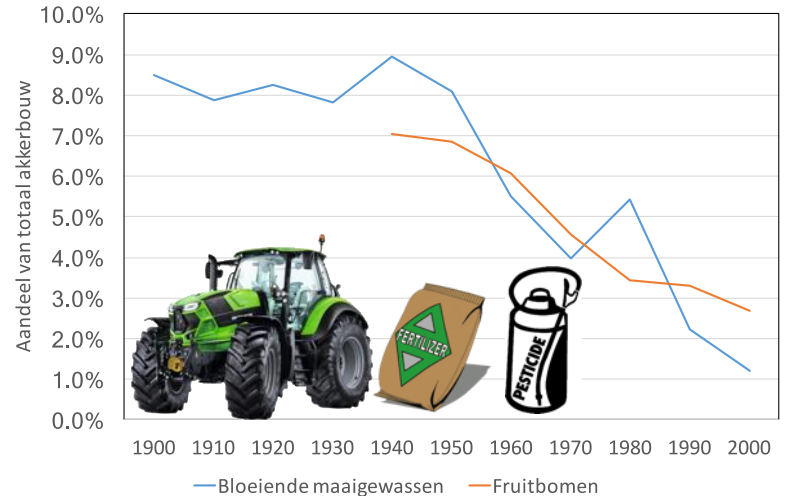
Meerdere oorzaken

Rond percelen: Veranderd landgebruik

- 50% van de cultuur historische lijnelementen verdwenen (< 1990)
- minder randen of overgangen, weinig overhoekjes of bosjes en/of struweel

Op percelen: Afname bloeiende maai gewassen en fruitbomen

Boer zit klem onder druk van economie, consument en regels

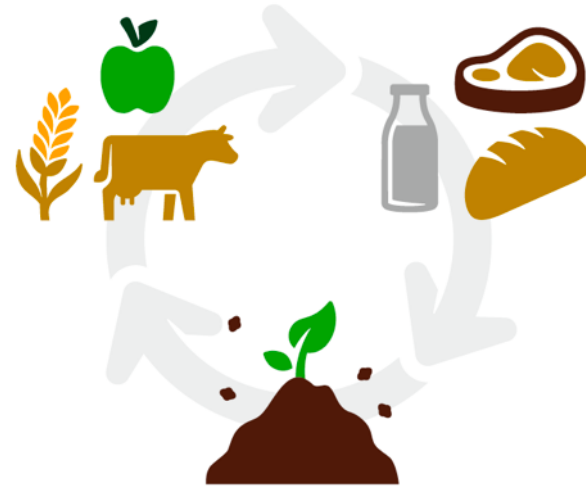

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden

Nederland als koploper in kringlooplandbouw

-
1 Economische
positie boeren
-
2 waardering
voedsel
-
3 Vernieuwing
productiemethoden

Een nieuw perspectief voor de landbouw

Het sluiten van kringlopen wordt de nieuwste leeuw van de landbouw is geïdentificeerd. Een kans, zolang de boeren – weliswaar de hoofdrolspelers – het niet alleen heren van de doelen.

Opinie
Nieuws Vrijdag

Mer die dit kabele netwerk van Nederland en de Europese landbouwsector om te beschrijven, worden de laatste jaren steeds meer ingezet om te zien hoe de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd.

De laatste jaren worden de laatste jaren steeds meer ingezet om te zien hoe de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd.

De laatste jaren worden de laatste jaren steeds meer ingezet om te zien hoe de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd.

Kringlooplandbouw betekent niet dat we terug gaan naar het nostalgische beeld van Oer en Sien

De laatste jaren worden de laatste jaren steeds meer ingezet om te zien hoe de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd.

De laatste jaren worden de laatste jaren steeds meer ingezet om te zien hoe de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd.

Punten van zorg
Als we de visie kritisch bekijken dan zien we een aantal punten van zorg. Zo worden er grote duurzame gezinnen en boeren gestaat aan de productie van de natuur, klimaat en leefomgeving.

De laatste jaren worden de laatste jaren steeds meer ingezet om te zien hoe de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd.

De laatste jaren worden de laatste jaren steeds meer ingezet om te zien hoe de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd. Het is niet alleen de landbouw die wordt veranderd, maar ook de manier waarop de landbouw wordt veranderd.

Commentaar
14 sep 2018 | 20 reacties

‘Schoutens visie: inhoudelijk erg zwak, maar politiek heel slim’

Johan Oppewal
Chef redactie Ondernemen van Boerderij

OPINIE

BOERDERIJ VANDAAG VRIJDAG 21 SEPTEMBER 2018 PAGINA 15

De kringloop van de economie sluiten

iedereen lijkt bij met de landbouwvisie van minister Schouten. Maar de echte knelpunten moeten nog worden ingevuld. De wereldmarkt kan niet de leidaard blijven.

Mediothop met vaste mest en droge fractie. Wat is er mis met vaste mest?

OPINIE
iedereen lijkt bij met de landbouwvisie van minister Schouten. Maar de echte knelpunten moeten nog worden ingevuld. De wereldmarkt kan niet de leidaard blijven.

OPINIE
iedereen lijkt bij met de landbouwvisie van minister Schouten. Maar de echte knelpunten moeten nog worden ingevuld. De wereldmarkt kan niet de leidaard blijven.

OPINIE
iedereen lijkt bij met de landbouwvisie van minister Schouten. Maar de echte knelpunten moeten nog worden ingevuld. De wereldmarkt kan niet de leidaard blijven.

OPINIE
iedereen lijkt bij met de landbouwvisie van minister Schouten. Maar de echte knelpunten moeten nog worden ingevuld. De wereldmarkt kan niet de leidaard blijven.

Laatste blogs van Johan Oppewal

'Schoutens visie: inhoudelijk zwak, politiek slim'
Door Johan Oppewal
14 sep

'Gevaarlijk experiment met Brits landbouwbeleid'
Door Johan Oppewal
14 sep

teleurstelling en sector.

gen van rapporters de RLI en anders, het roer

vacht je iets. mma dat per-

it, met amper en. Meer biodiversiteit, maar

100.000+ technische artikelen

Als totaallevancier voor de agrarische sector heeft Wildkamp een ruim assortiment artikelen die benodigd zijn voor bedrijven in de land- en tuinbouw, teelt en veehouderij. Daarnaast biedt Wildkamp ondersteuning op maat bij de uitvoering van projecten als het aanleggen van bijvoorbeeld een mestafvoersysteem of een lichtplan. Onze medewerkers beschikken over uitgebreide kennis ten aanzien van onze producten en hebben

Iedereen lijkt bij met de visie; daarin schuilt een gevaar

Iedereen lijkt bij met de visie; daarin schuilt een gevaar

Iedereen lijkt bij met de visie; daarin schuilt een gevaar

Iedereen lijkt bij met de visie; daarin schuilt een gevaar

Iedereen lijkt bij met de visie; daarin schuilt een gevaar

Iedereen lijkt bij met de visie; daarin schuilt een gevaar

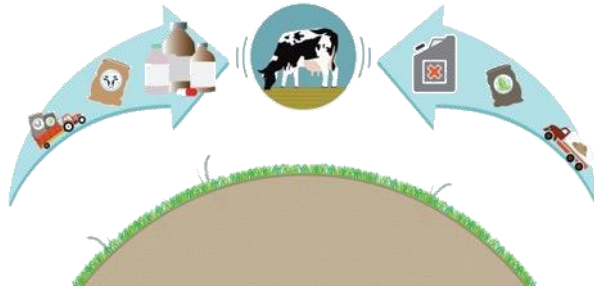
Iedereen lijkt bij met de visie; daarin schuilt een gevaar

Iedereen lijkt bij met de visie; daarin schuilt een gevaar

Wat nu?

De huidige en veerkrachtige landbouw

- Probleemgericht
- Variatie uitschakelen
- Continue monitoring en direct ingrijpen
- Hoog risico
- Statisch evenwicht
- **Optimalisatie opbrengsten**

- **Systeemgericht**
- Variatie gebruiken
- Zelfregulerend vermogen stimuleren, indirect sturen
- Laag risico
- Dynamisch evenwicht
- **Optimalisatie kwaliteit van bodem en leefomgeving**

VEEHOUDERIJ

'We zijn het eens over het doel, maar de weg erheen is fout'

Anus Schepers, ZVD-voorzitter en voorzitter van de Raad van Bestuur van de Nederlandse Organisatie voor Milieuvriendelijke Landbouw

Foto: Johan Wouda

Wim Raaijmakers, voorzitter van de ZVD

Foto: ZVD

ANUS LEIDE

Noord-Brabant staat voor een belangrijke beslissing. Worden vrijdag de maatregelen goedgekeurd waar-

toekomstige veehouderij moet jongeren. De koe- en geitenvoederij moeten verplicht naar een lactatieruimte 100 onder andere (schakelen niet beschikbaar zijn.) Raaijmakers: 'Dit is een raaij in de weg van het veehouderij, terwijl we op schone sites om de afvalproblemen 50 procent milieuschade te halen. De afwerking van dit beleid is in

meeroverleving op de voorhande plek plaats gaat vinden. Er moet namelijk veel naar individuele veehouderij. Bovendien mag de overname bij het bereiden van een verwerkingscapaciteit van 60 procent van de draagruimte moet vergoedingen gaan krijgen. Vergoedingen voor de veehouderij die nu worden jaar doorlooptijd en er moeten worden aan andere veehouderij worden

naar het Dots Leven-beveiligd. Oudmeesters zullen gesteld zijn om een oude stad in de buurt bij te huren, dan een lactatieruimte op te plaatsen en te stoppen met het concept. Daarnaast wordt de veehouderij en worden oude stallen nog jarenlang gebruikt.' Schepers: 'Vier onderwerpen die op termijn willen stoppen, is het draagruimte. De veehouderij

ntaal

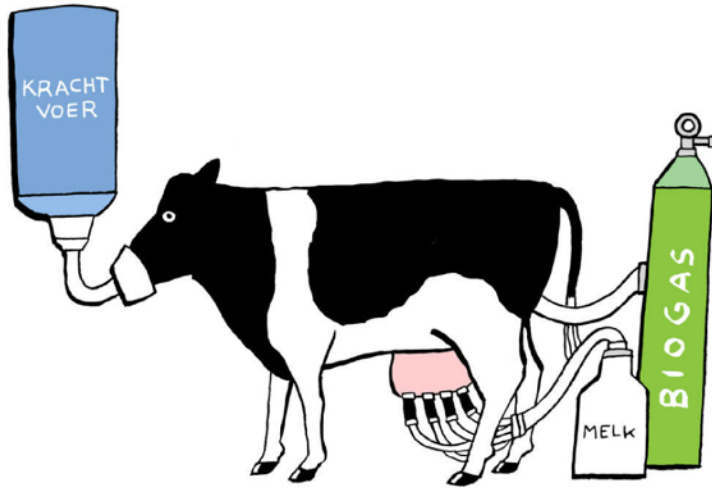
ke
elen

S

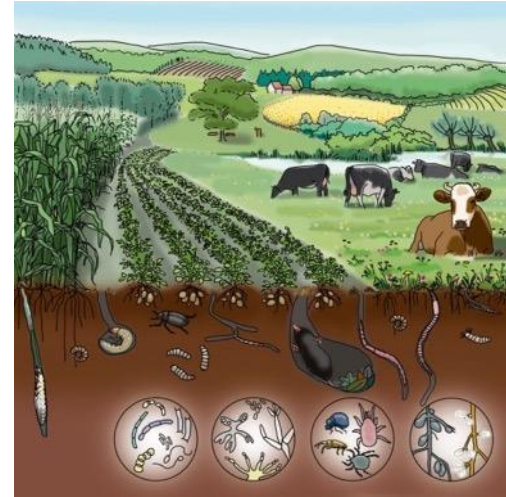
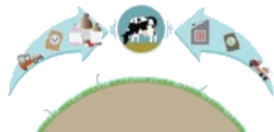
F
F

+
dsel

Twee oplossingsrichtingen (routes)

Technologie spoor

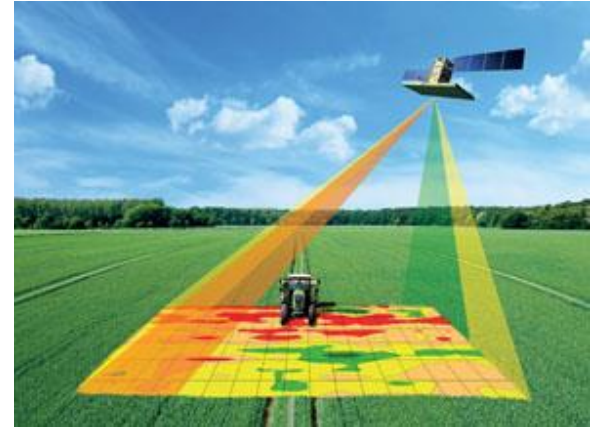

Natuurinclusieve
landbouw

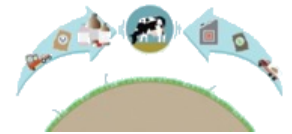
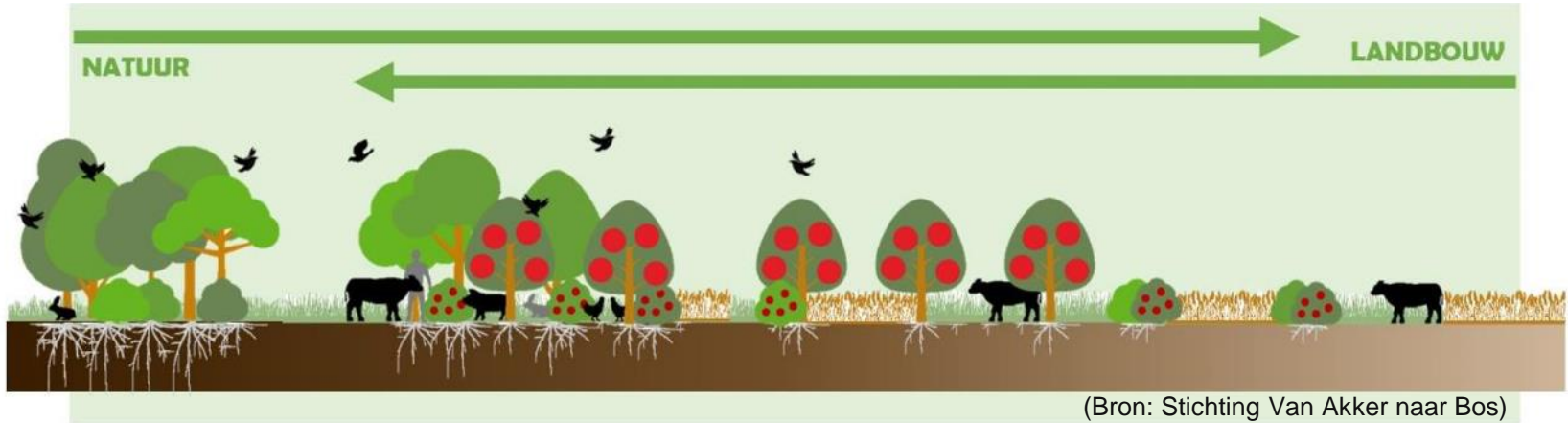

Route: technologie en efficiëntie verhogen

Route: natuur-inclusief

Bodem bepaalt geschiktheid type landbouw
Diversiteit als basis voor weerbaarheid/veerkracht

(Bio)diversiteit als basis voor veerkracht

	Grote diversiteit	Weinig diversiteit
Genetische Variatie gewassen	<p>Rice of different varieties</p> 	<p>Rice of single variety</p>
Diversiteit op Het bedrijf	<p>Maize and beans intercrop plus agroforestry</p> 	<p>Maize in monoculture</p>
Variatie in een Regio		
Variatie in dieet		

Natuurinclusieve (veerkrachtige) landbouw is:

- Productie van veilig, voldoende en gezond voedsel
- Gebruikmakend van natuurlijke processen en ecologie
- Op een gezonde bodem passend in het landschap
- Binnen de randvoorwaarden van natuur- en milieukwaliteit, biodiversiteit en klimaat
- Goed voor boer, burger en economie (verdienmodel).

4 samenhangende pijlers van natuurinclusieve landbouw

4 samenhangende pijlers van natuurinclusieve landbouw

4 samenhangende pijlers van natuurinclusieve landbouw

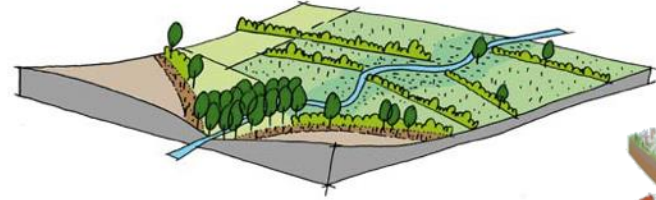
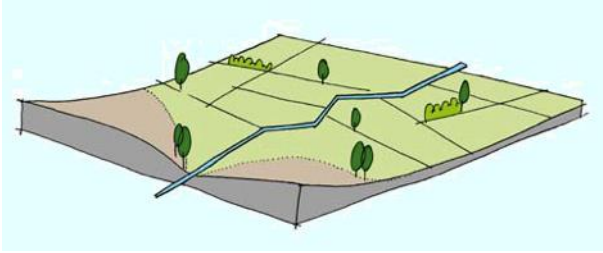
4 samenhangende pijlers van natuurinclusieve landbouw

Van biouniform naar diversiteit

Een nieuw instrument dat biodiversiteitsversterkende prestaties in de melkveehouderij eenduidig meetbaar maakt.

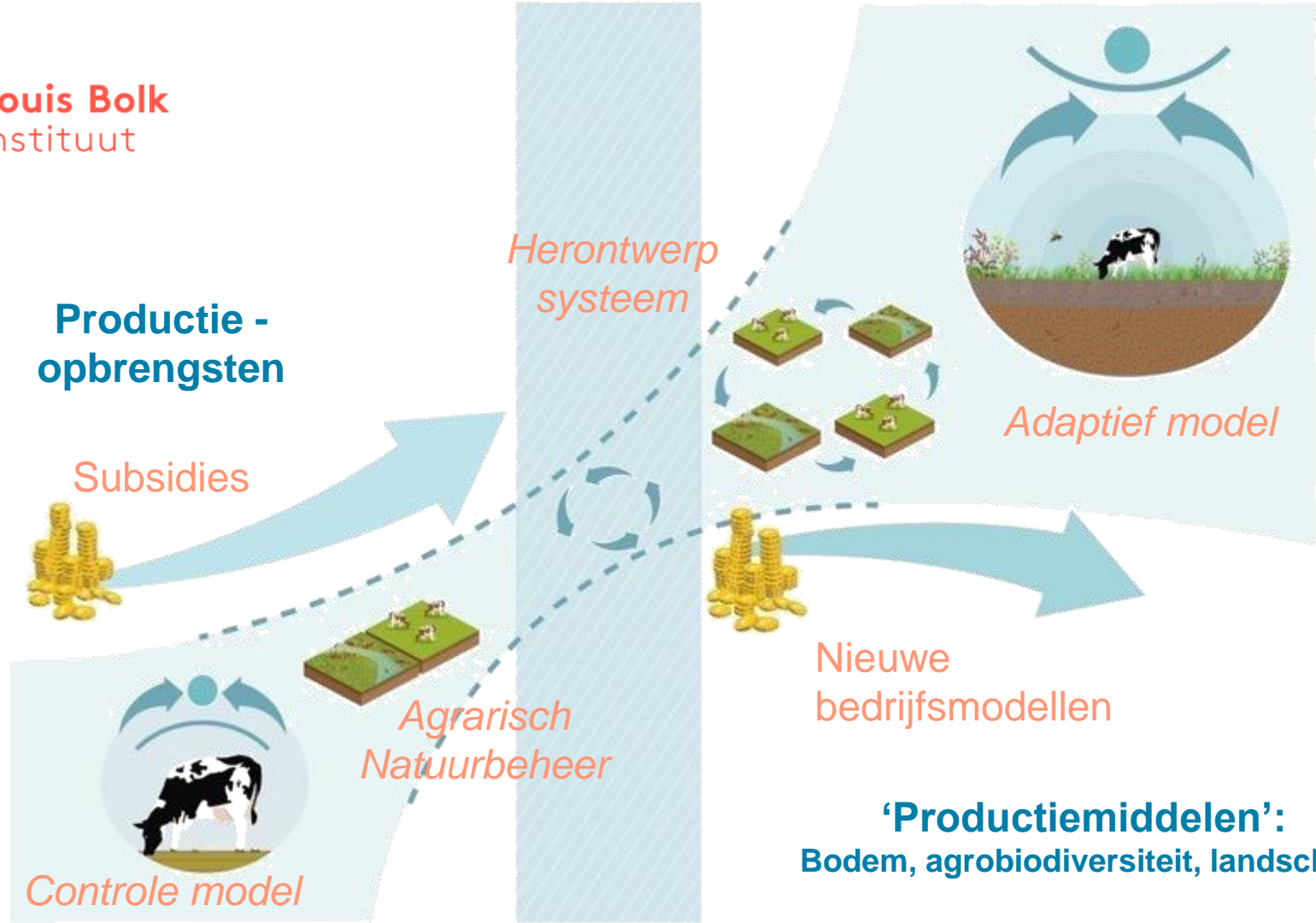
Wat hebben Schiermonnikoog en het Markdal gemeen?

Stappen richting gebiedsaanpak

- Start bij de boeren
- Druk of potentie (verdienmodel)
- Vertrouwen boeren en stakeholders
- Kennis!
- Ondernemerschap
- Zekerheid bieden
- Financieel rendement (verdienmodel)
- Betrokkenheid stakeholders en alternatief voor verliezers
- Samenwerking boeren (coöperatie?)

Bedankt voor uw aandacht

j.erisman@louisbolk.nl

Natuurinclusieve landbouw

